

Dezinformacja

ABC weryfikacji informacji. Co mogę zrobić, by nie dać się nabrać?

Temat: W jaki sposób odbieramy informacje? Metody weryfikacji informacji

Autor: Maciej Sopyło

Poziom edukacyjny: Szkoły ponadpodstawowe, klasy 7-8 szkół podstawowych

Poziom edukacyjny: do zastosowania na lekcjach edukacji obywatelskiej, języka polskiego, informatyki, godzinie wychowawczej i innych

Podstawa programowa: Umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł.

Czas trwania: 45 minut

Cel zajęć: Budowanie nawyków, które pomogą młodzieży bezpiecznie i bardziej świadomie odbierać informacje oraz reagować na dezinformację.

Po zajęciach osoby uczestniczące:

- znają **czerwone flagi**, czyli cechy informacji, które mogą wskazywać na próbę wprowadzenia odbiorców w błąd,
- wiedzą, że w obliczu dezinformacji nie jesteśmy bezradni,
- znają trzy sposoby reagowania na podejrzaną informację:
 - **nie podawać ich dalej,**
 - **dopytać i sprawdzić źródło,**
 - **zgłosić dezinformację,**
- mają pierwsze doświadczenie w rozpoznawaniu sytuacji, w których warto zatrzymać się przed uwierzeniem, zareagowaniem lub udostępnieniem informacji.

IIIIIIII Przed zajęciami

- ➔ Na potrzeby tej lekcji warto nieco zorganizować układ sali. Ustaw krzesła w kręgu, bez stolików, aby uczniowie i uczennice wzajemnie się widzieli i czuli równi. To też pozwoli na wyjście z rutyny i wzbudzenie zainteresowania.
- ➔ Przed zajęciami obejrzyj film „Sok z kleszczy. Metody weryfikacji informacji”, który może stanowić część zajęć. Informacje w nim zawarte mogą Ci się przydać do przeprowadzenia lekcji.

LINK DO FILMIKU

Wstęp ⌚ 5–10 min

- ➔ Włącz film „Sok z kleszczy. Metody weryfikacji informacji”. Zapytaj OU o ich refleksje dotyczące zachowań bohaterów:
 - Co Wielki Druh zrobił z informacją nt. rzekomego eliksiru młodości (soku z kleszczy)?
 - W jaki sposób Maciek zweryfikował informacje ?
 - Co Wielki Druh powinien zrobić przed udostępnieniem informacji w internecie?
- ➔ Zaproś na zajęcia, które pozwolą pogłębić temat.

Film może, ale nie musi być częścią zajęć. Jeśli nie masz możliwości odtworzenia go podczas zajęć, we wstępie do lekcji możesz po prostu zaprosić na zajęcia poświęcone nieprawdziwym informacjom. Możesz też przekazać OU film do odtworzenia w domu, po lekcji.

Niezależnie od tego, czy wykorzystasz film podczas zajęć, możesz wysłać go rodzicom OU wraz z krótkim opisem lekcji. Dzięki temu zwrócisz ich uwagę na problem dezinformacji i pomożesz im lepiej zrozumieć to zagadnienie. To może ułatwić im wspieranie dzieci w bezpiecznym i świadomym korzystaniu z informacji w sieci.

1. Doświadczenie 8 min

Doświadczenie to wg Alice i Davida Kolbów (twórców Cyklu Kolba) element zajęć, w którym stykasz OU z poruszaną tematyką – próbujesz zainteresować ich i poruszyć emocje – tak, by wytworzyć ciekawość, zachęcić do zadawania pytań. Twoją rolą jest stworzyć bezpieczne warunki do doświadczenia, dbać o dobrostan OU, przeprowadzić ich przez ćwiczenie.

➔ Podziel OU na czteroosobowe grupy. Wyjaśnij, że każda grupa otrzyma za chwilę cztery przykłady wypowiedzi podobne do tych, jakie znaleźć można w sieci (patrz karta pracy nr 1). Zadaniem grupy jest:

1. Zastanowienie się, czy i co w tej wypowiedzi wzbudza ich czujność/sprawia, że warto się jej bliżej przyjrzeć?
 2. Wybranie ich zdaniem najbardziej odpowiedniej reakcji na informację z poniższej listy (patrz karta pracy nr 2):
- **KOLOR ZIELONY:** informacja jest w porządku – podaję dalej
 - **KOLOR ŻÓŁTY:** nie podaję dalej
(sprawdzam informację dla siebie, ale nie robię nic więcej)
 - **KOLOR POMARAŃCZOWY:** rozmawiam z autorem/autorką dopytując o źródła
(skąd to wiesz?)
 - **KOLOR CZERWONY:** zgłaszam (administratorom miejsca, w którym znalazłem/ znalazłam informację, ewentualnie także instytucjom, np. policji).

➔ Do każdej wypowiedzi przyporządkować można jedną reakcję. Wystarczy przyporządkować danej sytuacji kolor odpowiadający danej reakcji.

Przykłady zostały stworzone na potrzeby zajęć z pomocą ChatGPT, nawiązując do często pojawiających się w mediach i mediach społecznościowych tytułów i spraw. Staraliśmy się dobrać przykłady tak, by nie pogłębiały one stereotypów czy uprzedzeń. Jeśli uważasz, że w konkretnej klasie, w której będziesz realizować zajęcia któryś przykład niesie takie ryzyko, nie używaj go.

➔ Daj OU kilka minut na wykonanie zadania.

2. Refleksja 10–15 min

Refleksja to element zajęć, w którym poddajesz rozmowie doświadczenia będące udziałem OU – odwentylowujesz emocje, zadając pytania pomagasz przeanalizować, co się wydarzyło. Dla Ciebie to doskonała okazja, by modyfikować, słuchać i dowiedzieć się, co grupa już wie, a jakiej wiedzy potrzebuje w pierwszej kolejności.

- ➔ Zapytaj OU, jak im się pracowało.
 - Co w tym zadaniu było wyzwaniem?
 - Jak przebiegały prace w grupach – czy OU były zgodne, czy potrzebna była dyskusja?
- ➔ Następnie omów kolejne przykłady wypowiedzi.
 - Które elementy informacji OU uznały za niepokojące/wymagające sprawdzenia?
 - Czy poszczególne grupy wybierały podobne reakcje na wiadomości, czy ich ocena się różniła?
 - Z czego mogą wynikać różnice?
 - Kiedy zdaniem OU należy koniecznie zgłosić daną wypowiedź?

3. Uogólnienie 10 min

To etap Cyklu Kolba, w którym przekładasz pojedyncze doświadczenie będące udziałem OU na ogólne prawdy i wiedzę. Tu ujawniasz swoją eksperckość lub to, że wiesz trochę więcej od nich. To wystarczy! Odpowiedzi, których nie znasz możecie poszukać razem.

- ➔ Uporządkuj wiedzę i wnioski wynikające z wcześniejszych zadań. Możesz to zrobić w formie wykładu prosząc OU o przygotowanie notatki.

Psychologowie Gordon Pennycook i David G. Rand¹, którzy badali sposób, w jaki korzystamy z mediów społecznościowych, pokazali, że już krótkie zatrzymanie się i zwrócenie uwagi na wiarygodność informacji pomaga podejmować lepsze decyzje dotyczące tego, co udostępniamy.

¹ Pennycook, G., & Rand, D. G. (2022). Accuracy prompts are a replicable and generalizable approach for reducing the spread of misinformation. *Nature Communications*, 13, 2333.

<https://doi.org/10.1038/s41467-022-30073-5>

Pomocne może być zwracanie uwagi na tzw. czerwone flagi, czyli elementy, które powinny wzbudzić naszą czujność. Ich obecność nie oznacza, że informacja na pewno jest fałszywa. To sygnał, że warto przyjrzeć się jej uważniej i – jeśli to możliwe sprawdzić ją w wiarygodnych źródłach.

Do czerwonych flag należą m.in.:

- sensacyjny tytuł lub nagłówek,
- brak informacji o autorze,
- brak źródeł lub wskazania, skąd pochodzą informacje,
- wywieranie na nas presji czasu, np. komunikat „udostępnij, zanim będzie za późno!”

➔ Jeśli czas na to pozwala, pokaż, że czerwonych flag jest więcej. Posłuż się na przykład plakatem CEO: <https://biblioteka.ceo.org.pl/wp-content/uploads/sites/4/2025/09/Plakat-o-tym-jak-rozpoznać-dezinformację-1.pdf>

➔ Zwróć uwagę, że bardzo wiele zależy od naszej reakcji, bo to my wszyscy współtworzymy przestrzeń informacji i mamy na nią wpływ. Nie każda podejrzana informacja wymaga takiej samej reakcji. Powinna ona zależeć od tego, czy dana informacja szkodzi innym lub ich krzywdzi.

W mediach społecznościowych polubienia, komentarze, udostępnienia, a często także czas poświęcony danej treści mogą być sygnałami dla algorytmów, że materiał angażuje użytkowników. To może zwiększać jego zasięg, sprawić, że zostanie pokazany kolejnym osobom. Dlatego warto zastanowić się, jaka reakcja będzie najbardziej pomocna w danej sytuacji. Jeśli decydujemy się wejść z kimś w dyskusję i tym samym zaryzykować zwiększenie zasięgu danej informacji, warto przemyśleć, jak tę rozmowę podjąć – obrażanie i poniżanie może tylko zaszkodzić. Rozmawiając publicznie kierujesz swoje słowa nie tylko do osoby, która daną treść udostępniła, ale też do osób dookoła, które obserwują i być może komentują daną sprawę.

Portale społecznościowe i inne miejsca w sieci mają swoje regulaminy (muszą być zgodne z prawem) i pozwalają zgłaszać niepokojące nas treści. Warto je znać, i wiedzieć, jak zgłaszać treści łamiące regulaminy, w tym również dezinformację, zwłaszcza jeśli krzywdzi innych, np. próbuje zdyskredytować i obrzydzić jakąś grupę społeczną, grupę osób, mniejszość, obraża, nawołuje do przemocy. Poza zgłoszeniem administratorowi takie wypowiedzi możemy zgłaszać do NASKu, czyli Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej – Państwowego Instytutu Badawczego oraz na policję czy prokuraturę, np. z pomocą stowarzyszeń i fundacji, które mogą nas wesprzeć.

Nie musimy być w sieci bohaterami i bohaterkami, zawsze czuć się na siłach do konfrontacji z osobą stosującą dezinformację. Możemy jednak wybrać sposób, który jest bezpieczny dla nas i przyczynia się do dbania o wspólną, lepszą przestrzeń informacji.

Ważnym działaniem, które możemy podjąć jest wsparcie grup i osób będących celem dezinformacji – pokazanie im, że nie są sami, powiedzenie konkretnej osobie: „Hej, widzę, nie podoba mi się to, nie wierzę w to, nie jesteś sam/sama. Jak mogę pomóc?”

4. Zastosowanie 10 min

Zastosowanie to element Cyklu Kolba, w którym dajesz OU szansę zastosowania nowej wiedzy w praktyce. Dla Ciebie to okazja do zobaczenia, czy OU zrozumiały treści, które poznawały. Dla OU – szansa zobaczenia, że to, czego się nauczyły ma praktyczną wartość.

- ➔ Wyświetl/pokaż cztery symbole reakcji (patrz karta pracy nr 2) i zapytaj OU, które z nich mogą stosować łatwo, a nad którym rodzajem reakcji czują, że muszą popracować.
- ➔ Możesz zaprosić OU do tego, by przez najbliższe dni spróbowały wdrożyć zasady, o których była mowa, i wróć do tematu za jakiś czas.
- ➔ Zaproś do obserwowania reakcji innych na obrażanie i poniżanie w sieci, wzywanie do przemocy (mowę nienawiści). Zaproś do namysłu, czy reagowanie na takie zachowania to obowiązek prawny, czy moralny. Które reakcje wydają im się skuteczne?

Karta pracy nr 1

Przykłady wypowiedzi

Przykłady zostały stworzone na potrzeby zajęć z pomocą ChatGPT, nawiązując do często pojawiających się w mediach i mediach społecznościowych tytułów i spraw. Staraliśmy się dobrać przykłady tak, by nie pogłębiały one stereotypów czy uprzedzeń. Jeśli uważasz, że w konkretnej klasie, w której będziesz realizować zajęcia któryś przykład niesie takie ryzyko, nie używaj go.

Sytuacja 1

Komunikat wklejony w komentarzach:

Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej (IMGW) prognozuje na podstawie zdjęć satelitarnych, że w piątek po południu w centralnej Polsce mogą wystąpić burze z silnymi opadami deszczu i porywami wiatru.

Sytuacja 2

•Wpis na Facebooku (odnoszący się do konkretnej grupy osób)

Ci ludzie niczego do naszej społeczności nie wnoszą, są pierwszymi w kolejce po pomoc. Powinno się ich wyrzucić.

Sytuacja 3

Wpis w na platformie X:

Badania dowodzą, że młodzi ludzie, którzy korzystają z telefonów więcej niż dwie godziny dziennie, mają o połowę niższe IQ. Podaj dalej, ostrzeż innych!

Sytuacja 4

Post na TikToku:

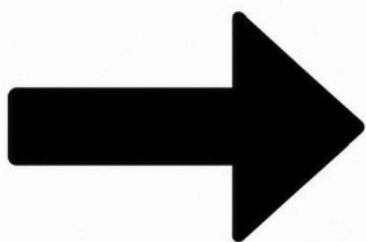
Od poniedziałku lekcje zaczynają się dopiero o 10.00! Ministerstwo właśnie to ogłosiło! Udostępnij wszystkim znajomym!

Karta pracy nr 2

Symbole do oznaczenia sposobu reakcji na informacje (wersja czarno-biała i kolorowa)

- Wybierz wersję do wydruku i dla każdej grupy wydrukuj po cztery symbole danego rodzaju. Każda grupa ma oznaczyć cztery informacje, symbole mogą się powtarzać.
- Potnij wydruki tak, by OU mogły użyć każdego symbolu oddzielnie.

PODAJĘ DALEJ

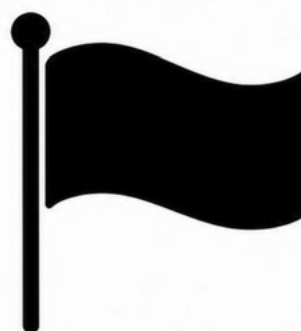
NIE PODAJĘ DALEJ

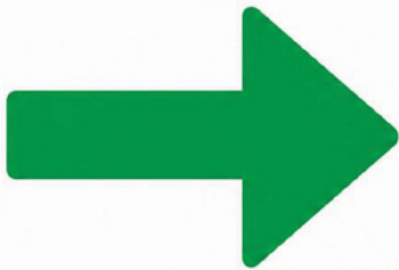
PYTAM O ŹRÓDŁO

ZGŁASZAM

PODAJĘ DALEJ

NIE PODAJĘ DALEJ

PYTAM O ŹRÓDŁO

ZGŁASZAM

